folklor/edebiyat, cilt:19, sayı:73, 2013/1

KADIN ve KADINLIĞA DAİR II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ DERGİLERİNDEN YANSIMALAR (1908-1918)*

Ümüt Akagündüz**

Giriş

On dokuzuncu yüzyılda aile yapısına karşı başlayan eleştiriler, modernleşmek isteyen ile istemeyen arasındaki sınırı belirginleştirip geleneksel ailenin ahlakı için kadının kontrol altında tutulmaya çalışılmasına neden olmuştur (Zihnioğlu 2003:21). Yüzyılın sonlarına doğru padişahın otoritesini eleştirdiği kadar babanın otoritesini de eleştiren eğitimli, milliyetçi ve antiemperyalist erkek aydın tipi, moderniteye direnen geleneksel anne-kadın modelini dönüştürmeye çalışacaktır (Kandiyoti 1990: 345). Erkeklerdeki bu değişimi romanlarda gözleyebilmek mümkündür. Dönemin romanlarında erkekler görücü usulü ile evlenmek istememekte, cariye değil eş ve yoldaş aramaktadırlar (Kandiyoti 2007: 147, Coşkun 2010: 933-935). Tabii kadınların değişmesine yönelik bu isteğin sınırlarının bulunduğu da unutulmamalıdır. Kadın modernleşmeye rağmen yine erkeğe bağımlı olmalı,

* Bu çalışma Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı danışmanlığında hazırlanan "II. Meşrutiyet Dönemi Düşünce ve Kadın Dergilerinde Kadın Tartışmaları (1908-1918)" başlıklı Doktora tez çalışmasının bir bölümünün yeniden gözden geçirilmesiyle üretilmiştir.

** Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, umutakagunduz1@gmail.com.

bu bağımlılığın dışına çıkarak erkeğin konumunu zedelememeliydi. Yani değişen toplumsal koşulların erkek kimliği üzerinde yarattığı tehdit kadına, erkek kontrolünde (Durakbaşa 1988: 41) aydınlanma döneminden miras alınan modern bir annelik vazifesi yüklemekteydi (Berktay 1998: 3-4, Berktay 2010: 163).

II. Meşrutiyet yıllarında iç ve dış politikada kargaşa yaşayan Osmanlı Devleti'nde, değişim ve dönüşümün dinamikleri kadınlara doğru yayılarak önceki yıllara benzemeyen bir kadın hareketi biçimlendirmiştir. İttihat ve Terakki Fırkası'nın düşünsel ve toplumsal kurgulaması, devletten geniş kitlelere uzanan bir dönüştürücülükle kadınları farklılaştırmış, aydınlanmış Osmanlı erkeklerinin gözünde kadın, modernleşmenin aracı olarak algılanmıştır. Tabii erkeğin gözünde bu algıyı yaratan cinsellikten ziyade sosyalizasyondur (Durakbaşa 2000: 68). Erkeğin toplumsal yaşamını sekteye uğratmayan kadın, erkeği tamamlayan, iyi bir arkadaş, iyi bir yoldaştır (Durakbaşa 2000: 74). Ancak erkeğin gerçekleştirmek istediği çatışmasız toplum idealizasyonunu zorlayan bir paradoks söz konusudur. Her adımın kontrol edildiği, iffetin önemsendiği bir toplumda kadının, meta haline getirilip, satılması kölelik kurumuna savaş açılan yenidünya düzeninde liberal ilkelerle uyuşmayan bir tutumdu (Zihnioğlu 2003: 52).

İttihat ve Terakki'nin Batıcı aydınlarının kadına toplumsal bir varlık gibi yaklaşmalarının sağlayan Herbert Spencer'dan aldıkları *"organizmacı toplum modeli"* ile Osmanlı Devleti'ndeki *"hakkaniyet"* nosyonuydu. Organizmacı toplum, çatışmasız bir toplum yaratabilmek için gereken altyapıyı hazırlarken, hakkaniyet nosyonu toplumdan alınanın toplumsal refah için kullanılabilmesini sağlamaktaydı (Mardin 2011). İşte bu iki yapı etrafında dönüşen İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık, kadını yeni ya da eski ataerkil şablonları içselleştirmesi gereken bir proje olarak görmüşlerdir (Kadıoğlu 1998: 92). Militarizm'de bu düzlemde II. Meşrutiyet dönemi kadın hareketinde İttihat ve Terakki ile özdeşleştirilebilecek bir unsurdur. Askeri mücadelelerin hep yenilgi ile sonuçlandığı II. Meşrutiyet döneminde militarizm, modernleşmenin ve uluslaşmanın dinamiklerine uygun bir kadın hareketini devlet nezdinde bütünleştirmiştir. Böylece Balkan Savaşları sonrasında kadın vatanla özdeşleştirilerek erkeksileştirmiştir. Elbette ki kadındaki bu değişim ve dönüşüm militarizmin olası darbesiyle her an yerle bir edilebilirdi (Selek 2009: 126-127).

İttihat ve Terakki Fırkası, 1913 sonrasında kadın hareketini akrabalığa dayalı toplumları (Kandiyoti 1998: 104) dönüştürebilmek için de kullanmıştır. İlerleme ve birlik kaygısı, içte prekapitalist yapılara karşı dışta ise Batı'nın sömürücü isteklerine karşı harekete geçmeye hazır bir psikoloji yaratırken kadının durumunu da tartışmaya açmıştır (Durakbaşa, 2000: 88-89). Ulus devletlerin ihtiyaçları ile bütünleştirilen kadın, iktisadi kalkınma için değişimin ve milliyetçiliğin öncüllerinden birisi olarak kabul edilir. Sonuç olarak modernleşme ve uluslaşmanın bağımsız bir ekonomi ve burjuvazi yaratabilmekle alakalı olduğunu düşündüğümüzde her türlü iş gücünün göz önünde bulundurulmasının zorunluluğu ortaya çıkar (Nilüfer&Soysal 1990: 304-306, Kandiyoti, 2007: 117). Bu arada uluslararası politikanın gelişen bilim ve teknik sayesinde daha akışkan hale gelmesi, kadın hareketinin yapısını da değiştirerek feminist talepleri güçlendirmiştir. Şüphesiz ki İttihat ve Terakki bu sürecin önceki yıllara göre daha hızlı olduğu yıllarla karşılaşarak feminist taleplerin uluslararasılaşmasına tanıklık etmiştir (Akşit 2008: 88). Yukarıda yaptığımız değerlendirmeden de anlaşılacağı

üzere II. Meşrutiyet yıllarında yaşanan fikirsel, siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeler sadece erkekleri değil kadınları da gündelik yaşamın gerçekliklerine çekmiştir. Gerçekliğin değişen hızı karşısında kadınlar da algılamaya, düşünmeye ve eleştirmeye başlamış, dönemin dergileri ise yeni durumun yansıma araçları olmuşlardır. Makalemizde yeni durumun düşünce ve kadın dergilerine yansıyışını, kadınlar ve erkekler tarafından kaleme alınmış kadın ve kadınlık eksenli yazılardan hareketle irdelemeye çalışacağız.

II. Meşrutiyet Dönemi Kadın ve Düşünce Dergilerinde Kadın ve Kadınlık

1908'de Meşrutiyet yeniden ilan edildiğinde özgürlüklerin geldiğine yönelik inanç sadece erkekleri değil kadınları da etkilemişti. Basın dünyasındaki zenginleşme ve çeşitlenmeden nasiplerini alan Osmanlı kadınları, bir taraftan kadın dergileri diğer taraftan ise düşünce dergileri sayesinde siyasi ve toplumsal anlamlandırmanın sınırlarına dâhil olmuşlardır. Kanun-ı Esasi'nin tekrar işlevselleşmesi ile erkekler kadar kadınların da yenileştiğine inanan aydınlar ilerleyebilmek için kadınlara özen gösterilmesi gerektiğini savunmaktaydılar (Raife Halil 1330: 9). Meşrutiyet'in yeniden ilanın hemen akabinde çıkan *Mahasin* dergisinde Asaf Muammer, özgürleşen erkeklerin hürriyet fikrini evlerine taşıdıklarını, kadınların ise bu fikirden etkilenerek, eski anlayışlardan ve korkulardan kurtulmaya başladıklarını belirtmektedir (Asaf Muammer 1324: 2-3). Tabii Asaf Muammer'in bu fikrinin coşkunun hat safhada olduğu bir dönemde dile getirildiğini unutmamalıdır. Feriha Kamuran'ın fikirleri ise Osmanlı kadının durumunu, kadınlık hakkında yazanların niteliğini eleştirerek daha gerçekçi bir tavırla kâğıda dökmektedir: *"Esasen kadın imzaları altında sırıtan solgun ve sert parmaklar dâima bir hâkimiyetle istinâs etmiş oldukları için bir husûsda nâil-i âmel olmak istedikleri halde dûçâr-ı usret ve hüsrân oluyorlar. Bundan dolayı kadınlığa doğru olan bu cereyân-ı efkâr arasında birçok gerçekler kayboluyor. Binayenaleyh bütün gayretler mahv oluyor.Bütün yapılan velevler bir netice-i inkisara yuvarlanıyor. Kadınlığa doğru hadis olan bu cereyan-ı efkar arasında bir çok haikatler gaip oluyor, çiğneniyor. Bu bizim ati-i mevcûdiyetimiz için pek meşum bir tehlikedir. Öyle bir tehlike ki sarsıntıları şimdiden etrâfı istîlâ itmiş herkesi derin bir hayrete düşürmüştür*"(Feriha Kamuran Mayıs 1330: 1). Aslında Dünya'ya niçin geldiniz sorusuna *"Allâh'ıma ibâdet, pâdşâhıma itâat, kocama hürmet, evlâdıma muhâbbet için"* yanıtını veren ataerkil kalıpların belirlediği sınırların dışına çıkamayan bir kadın profili söz konusudur (Ebulsüreyya Sami 20 Mart 1330: 4, Raife Halil 1330: 9).

Kadınlığın tarihsel konumu dergilerde irdelenen noktalardan birisidir. Paleolitik dönemde kadının konumuna değinen İsmail Hami, medenileştikçe adetlerin ve geleneklerin erkeğin hâkimiyetini sağlayan ortamı oluşturduğunu belirtmektedir. Egemen dünyanın erkeğin yaptıklarını onaylarken, kadının isteklerini uygunsuz görmesini eleştiren yazar, bunun nedenini kadının güçsüzlüğüne bağlamaktadır (İsmail Hami 10 Ağustos 1326: 3-4). Fatma Aliyye tarihsel konuma mülkiyet kavramı düzleminde yaklaşarak daha farklı bir sonuca ulaşmaktadır. Buna göre insanlarda mülkiyet dürtüsü geliştikçe kadınlar mülk olarak görülmüştür. İşte aşiretler arasında kadına sahip olma dürtüsü *"kadın avı"* olarak adlandırılan bir olay yaratmış, ataerkil sistemin temeli olan aile kurumu ve evlilik ise bu olayın kontrol altına alınmasını sağlamıştır (Fatma Aliyye 1917: 416). Kadının ev içine hapsedilmesi elbette ki kadın tarihinin gidişatını da belirlemiştir. Kadın bir taraftan ezilirken bir taraftan da aşkın,

fedakârlığın ve edebiyatın konusu haline getirilmiştir. Hatta kimi zaman erkek, kadını baskıladığını zannederken kadının zekâsı altında oyuncak olmaktan kurtulamamış, kimi zaman da geri adım atmak zorunda kalmıştır (Emine Semiyye 1335: 6). Hakkı Behiç ise tarih çerçevesinde uygarlıkların doğuşunda, yükselişinde ve çöküşünde kadınların önemine dikkat çeker, kadınların huzurlu oldukları, saygı gördükleri ortamlarda düzen ve güvenin tam olacağını belirterek hürriyet ile kadın arasında bağlantı kurar (Hakkı Behiç 1324: 105-107).

Kadınlığın toplumsal konumunun erkek bakış açısı ile şekillendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İçtihâd'ta "Örf - Adat ve Kadınlarımız" adlı makalede Kafkasya'da yayımlanan bir karikatürden hareketle Osmanlı erkeğinin kadınına nasıl baktığı şu şekilde anlatılmaktadır. *"Çarşaflı üç-dört Türk kadın resmi. Bu kadınlar ipler ile sım sıkı ağaçlara bağlı ve yüzleri örtülü duruyorlar. Birkaç şık bey karşılarına geçmişler ellerinde muhtelif cerâid-i yevmiye ve resâil-i mevkûta tuttukları halde kadınlara doğru bağırıyorlar. Karikatürün zirinede şöyle bir şey yazılmış. İstanbul'da teali-i nisvân meselesi matbûât-kadınlar. Ne duruyorsunuz koşunuz ileri gidiniz bir milletin temeddününün derecesi nisvânın terakiyâtıyla ölçülür bak biz sizi nasıl teşvîk ediyoruz. Daha bundan büyük muavenet olur mu?"(*C.S. 1330: 459). Erkek gözünde kadının bu şekilde nitelenmesine Azize Haydar'ın verdiği tepki oldukça serttir. Hep kadınların cahilliğinden bahsedilirken erkeklerin cahilliğinin gözden kaçırıldığına dikkat çeken yazar, kadının her türlü bağımsızlaşma isteğinin erkek egemenci zihniyetle sekteye uğratıldığını iddia etmektedir (Azize Haydar 1330: 4-5). Azize Haydar'ın fikirlerine katılan Şazimend ise erkeklerin zannettikleri kadar mükemmel olmadıklarını dile getirerek binlerce yıldır kafeslere hapsedilen kadınların esaretinin kaynağını onlarda görmüştür (Şazimed 1329: 3). Olaya çok daha farklı şekilde yaklaşan Fatma Neşide'ye göre ise rakı, konyak ve frengi nedeniyle kendisinin bile farkında olmayan Osmanlı erkeklerinden Osmanlı kadınlarını kurtarmasını beklemek yerine kadınların erkekleri kurtarması daha uygundur (Fatma Neşide Nisan 1330: 3-4). Bu yüzden sarhoş erkeklerden ziyade akla, mantığa uygun erkeklerin kadınlık hakkındaki fikirleri gündeme taşınmalı ve onlara güvenilmelidir (Fevziye Abdülreşit 1333: 13).

Yukarıda anlattıklarımızdan da anlaşılacağı üzere kadınlığı tartışan düşünürlerin bir kısmının zihninde erkek problemi vardır. Kadın haklarının gelişimi için ilk etapta düzeltilmesi gereken erkeklerdir. Erkeğin kadını metalaştırması, kadına sahip olma hakkını verdiğinden kadın ikincilleşmektedir. İnsanileştirilen haklara erkeğin verdiği zarar, kadın haklarının önemini gün yüzüne çıkartmaktadır. Bunun için erkek, zihnî değişim geçirerek kadının hak istemine hazır hale gelmelidir (Mahmud Sadık 1330: 2.) Kadın haklarını doğa ile özdeşleştiren Mehpare Osman ise erkeğin sahip olduğu haklara kadınların da sahip olduğunu, erkeğin kadına haklarını vermeyerek doğal olanı gasp ettiğini belirtmektedir (Mehpare Osman 1329: 3). Doğanın hem erkeği hem de kadını bir bütün olarak yarattığı, beraberliğe mecbur ettiği düşünüldüğünde hakların doğallığı da anlaşılmaktadır (Fahreddin 1329: 33).

Elbette ki kadınların fikirlerindeki bu radikalleşme bizleri batılılaşma ile birlikte gelen ilerleme isteğine de götürmektedir. İlerlemenin ve harekete geçmenin önemine edebi bir dille değinen Şukufe Nihal'in şu söyledikleri kadınlığın Osmanlı Devleti'ndeki konumunu daha iyi anlamamızı sağlamaktadır: *"Ulviyyet-i tabiyyatı biraz hisset uç o seni ne kadar yükseltir. Sabahlara dikkat et ne şevkle açılıyor pür-nur ufklarda. Ne derin bir ilhâm-ı saâdet var. Hil-*

katin o muazzam nurânîyyeti karşısında sen bu mâhiyet-i zulmet ve sefâlete tahammül eder misin? Hayır değil mi? Öyle ise hadi yavaş yavaş kıpırdan ilk adımların pek acemi olacak belki şu milyonlarca halk seni tanımayacak. Zarar yok. Çünki kabâhat sende çünki sen onlara hiçbir vâkit onların annesi olduğunu tanıtmadın. Fakat ağlama münfâil olma artık samimi bir azm-müşeşe bir ümidle büyük gaye ki doğru yavru. Feyyâz ruhundan onlara hakiki güneşler doğsun biraz hayât bulsunlar. Sonra onlar medeniyeti yavaş yavaş tanıyacaklar ve bir ihtirâm-ı takdîrkâr ile ellerini öperlerken sen artık münevver bir istikbâlin ceyyid(güzel), şad(sevinçli) , zi-hayât(hayat sahibi) bir neslin en büyük hasse-i şeref ve inşirahını(ferahlama) ruhunda hiss idecek azâb-ı ittihâmdan kurtulan pâk(temiz)cebininl(alnınla) semâda ebediyetlere kadar yükseleceksin, yükseleceksin!"(Şukufe Nihal 1330: 5).

Kadın ile erkek arasındaki ayrımın fiziki yapıda görülmesi ataerkil toplumların temel çıkış noktasıdır. II. Meşrutiyet dönemi kadın ve düşünce dergileri de buraya odaklanmıştır. Özünde sadece el-kol kuvvetinden kaynaklanan fiziksel güçsüzlük söz konusu değildir. Kadın fizyolojisinin hastalıklara daha fazla açık olması ve beynin hacmindeki ayrım, bazı çevreler tarafından erkek gücünün kaynağı olarak gösterilmiştir (İsmail Hami 16 Ağustos 1326: 12). Hüseyin Ragıb'a göre kadın ile erkek arasındaki farklılığın fiziksel güçsüzlükte aranması yanlıştır.Anadolu'da tarla süren, hayvanlarla uğraşan kadınlar güçsüz gözükmemektedirler. Öyle ki Çemişgezek'te rençberlik eden bir kadın erkeğinden daha dayanıklı olduğunu iddia edebilir. Çünkü erkek yalnız akşama kadar çalışırken kadın akşama kadar tarlada çalıştıktan sonra bir de ev işleriyle uğraşmaktadır (Hüseyin Ragıb 1918: 242). Tıptaki gelişmelerle kadın beyninin erkek beyninden daha küçük olduğunun keşfedilmesinin, kadınların geri kalmışlığının gerekçesi haline getirilmesine Selahaddin Asım tepki göstererek şunları söylemiştir: *"Beşeriyette uzvî ve ruhî cereyân iden atavizim ve heredite kanûnlarının azim-i mecrâsı ve tevlîd ettikleri hâdiselerin intikâl-i vesâiti, bize kadının uzviyyet ve dimâğı olduğunu fennen kanıtladı. Dimâğın ruhu hissî ve fikrî bütün tekâmüllerinin istihsâlleri kadın vasıtasıyla beşeriyyete vâreste-i intikâl ettiği için dimâğının her mevcûdiyyette ait tekâmülü insâniyyet için erkeğinkinden elzemdi*" (Selahiddin Asım 1911: 22-23). Bu arada son yıllarda beynin hacimsel farklılığının iş hayatında ve toplumsal yaşamda engelleyici bir unsur olmadığının kanıtlandığını belirten Lali, insandan insana değişen kavrayış yeteneğine dikkat çekmektedir (Lâlî 1326: 921). Fatma Fuad'a göre bu bizleri fiziksel bir ayrımdan ziyade yeteneğe ve onun işlenişine bağlı bir ayrıma götürmektedir. Kadının pek çok yeteneği vardır; ama bu yetenekler yüzyıllardır süren erkek merkezli eğitim nedeniyle açığa çıkartılamamıştır (Fatma Fuad 4 Kanun-ı Sani 1335: 4-5).

Baha Tevfik ise kadınlık ilişkisini ahlak bağlamında irdeleyerek daha farklı bir noktaya parmak basmaktadır. Ahlaki olduğu iddia edilen bir ortamda erkeğe hürriyet ve merhamet, kadına ise şiddet ve baskının düştüğünü belirten yazar, cinsler arasındaki ahlaksızlığı şekillendirenin erkeğin zihinsel ve toplumsal kalıpları olduğu sonucuna ulaşmaktadır. *"Vakıâ maksadım bir fahişenin bu rezîl ve sefîl menşeini refi etmek değildir. Fakat kendini satan bir kadın tezlîl edildiği halde kendi arzu -i şehviyesini teskîn için ona iştirâ iden erkek ne için şâyân-ı afv olsun. Kadına bahş edilen bin türlü mahcûbiyyetlere tazyîklere vahşetlere bedel erkeğe verilen bu serbestî ne içindir. Ne için kadına karşı erkek himâye olunuyor da bilakis erkeğe karşı kadın müdâfaa ediliyor?"(*Baha Tevfik 1326: 22*).*Konuya daha farklı yaklaşan

Macit Şevket ise kadının vicdanı nedeniyle erkekten daha ahlaklı olabileceği sonucuna ulaşmaktadır. *"Kadın, fikirden ziyâde his ve kalbi ile hareket eder, zekâsı mütemâdiyen kalbinin taht-ı tesîrindedir. Mademki ilmin dimâğa ahlâkın kalbe ait olduğunu teslîm ediyoruz. Her şeyden evvel kalbi olan kadının ahlâk ile münâsebetinin erkeklerden ziyâde olduğunu da kabûl etmeliyiz "* (Macit Şevket 1333: 56). Hatta kadınlar sadece kendi ahlaklarını değil eşlerinin ahlaklarını bile dönüştürebilmektedirler. Gençliklerinde gergin ve sinirli olan çoğu erkeği sakinleştirip, ahlaksız pek çok şeyden uzak tutan kadındır (Macit Şevket 1333: 57).

Kadınlığın temel sıkıntılarından bir başkası ise sabırsızlıktır. Meşrutiyet'in yeniden ilanı sonrasında yayın hayatındaki zenginleşme hızla yerini kısırlaşmaya bırakmış, aynı süreçten kadınlar da etkilenmişlerdir. Sabırsızlık sebebiyle içeriği boş tartışmalara odaklanan kadınlar, belli bir fikir etrafında toplanmalarını sağlayacak küçük bir cemiyet bile kuramamışlardır (Kalem 1324: 3-4). Elbette ki sabırsızlığı doğrudan kadınlara bağlamak da yeterli değildir. Kadınlar ataerkil örüntülerden kaynaklanan örf ve adetlerle çevrelenmiş bir ortamda yaşamakta, bir taraftan okumasını gereksiz gören diğer taraftan ise giyimini toplumsal savunma mekanizması haline getiren fikirlerle uğraşmaktadırlar. *"Hakîkaten kadınlarımızı sım sıkı bağlayıp terâkki ve teâlîlerine manî olan kuvvet, örf ve âdâttan başka bir şey değildir. Kız mektepleri tesîs edilir programların zamana muvaffak tarzda tanzîmine manî oluruz, kadın telefon idâresine posta memurluğuna tayîn edilmek ister tesettürü su-i tefsir ederek önüne geçeriz, kadın ticaret etmek ister senin ticarethânenin sırf kadın müşterilere mahsûs olacaktır kaydıyla ticareti imkansız hale getiririz."* (C.S. 1330: 458). Tabii bu ortam, bizleri kadınlığın ilerlemesinin zorunluluğuna götürmektedir. Ebulsüreyya Sami'ye göre, kadınlıkta ilerleme hem var hem de yoktur. Ona göre kadınlık bireysel anlamda ilerleme kat etmiştir. Fatma Aliye, Nigar bint-i Osman ve Belkıs Şevket gibi kişilerin yetiştiği bir ortamda ilerlemenin olmadığını iddia edebilmek mümkün değildir. Ancak kadınlıktaki bu ilerleme toplumun bütün kademelerinde aynı hızda değildir; çünkü en başta kentler arasında derin farklılıklar bulunmaktadır (Ebulsüreyya Sami 13 Mart 1330: 2-3). İşte burada bilgi, eski ile yeni kadın arasındaki farkı hem belirginleştirmekte hem de sadece kendisinin yeterli olmadığını da göstermektedir. Hatice Refik'e göre, artık başarı dershanelerde ölçülememektedir. Hayatın karışık kanunlarının, sebeplerini ve maksatlarını anlayıp bedenen, zihnen ve ruhen mücadele vermedikçe, bilginin bir işe yaramayacağının bilincinde olunmalıdır (Hatice Refik 1334: 10).

Kadın ve düşünce dergilerinde ele alınan bir başka konu ise kadın-felsefe ilişkisidir. Muhip Kamuran; Schopenhauer, Nietzsche ve John Stuart Mill'in kadınlar hakkındaki görüşlerini kaleme almış, genel bir felsefe tarihi değerlendirmesi yapmıştır. Kadın ile felsefe arasındaki ilişkiyi İslamiyet boyutunda da irdeleyen yazar, Osmanlı kadınının Batılı kadınla karşılaştırıldığında tasavvuf ve edebiyat sayesinde felsefe ile daha fazla iç içe bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. *"Bizde kadın son zamanlara kadar ve hatta ekseriyyetle bakılırsa şimdi bile yalnız dinen içtimâîdir. İşte bunu ifâde için bizde kadın mukaddestir denildi. Bu nokta-i nazardan düşünülürse bizde kadın mevzû bilhâssâ felsefenin en mühim bir bahsini teşkîl eder. Zîrâ vicdânda duyulan her azâb keskinleşir canlandırır ve işletir. Bunun içindir ki kadın hiçbir yerde bizde olduğu kadar ısrârlı şiirin ve kudsiyetin, ahlâkın velhâsıl en geniş mefkûrelerin birleştiği ve ebedî bir ateş gibi yandığı bir noktayı teşkîl edememiştir"* (Muhib Kamuran 1334: 8-9).

Kadın hareketinin II. Meşrutiyet yıllarında kazandığı hız, İslamcıların hareket ile batılılaşmayı özdeşleştirmelerine neden olmuştur. İslamcıların eleştirileri Batıcı taklitçiliğin karşısında kadını, geleneklerin dışına çıkartmamayı amaçlamıştır. M. Şükrü'ye göre Avrupa'yı bir rehber olarak almamız gerektiğini belirtenler İslamiyet'in kadın hakkındaki görüşlerini bilmedikleri gibi bu fikre sahip olanların ancak Avrupa'ya öykünülürse kadının gelişebileceğini savunduklarını iddia etmektedir (M. Şükrü 1329: 1833). Mehmet Fahreddin'e göre Batı'nın her türlü kurumunun taklit edilmesi yetmezmiş gibi manevi kaidelerinin de önemsenmeye başlanması bağnazlık ve vahşetten başka bir şey değildir (Mehmed Fahreddin, Feminizm Meselesi Münasebetiyle, Haziran 1328: 338). Batı ile İslamiyet arasında sınır çizen yazar, Batılı erkeklerin isterlerse kadınlardan oluşan bir ordu kurabileceklerini, Batılı kıyafet giyen birkaç madamın İslam kadınını temsil etmediğini belirtmektedir (Mehmed Fahreddin, Feministlerin Nazargah-ı İnsafına Haziran 1328:317). Kadın meselesinin gelişimini eleştiren *Şelale* dergisi ise kışkırtıcı bir tavırla batılılaşma, kadın ilişkisine yaklaşmıştır. Kadınların nüfus yoğunluğunun fazla olduğu yerlerde erkeklerin baskılandığını belirten dergide şunlar kaleme alınmıştır: *"Bana öyle geliyor ki dâimâ bizler onların mağlûbu olduk, onların nısvi dimâğlarında teşekkül iden en küçük en garib hevesatı ifâ edeceğiz diye en meşrû en tabiî ihtiyâcâtımızı bile fedâ ettik. Vâkıâ kocam değil misin elbette dediklerimi yapacaksın*" (K.D. 1913: 25). Pankhurst olayına Şelale'nin gösterdiği tepki de dikkat çekicidir. *"Açlık ihtiyâcı birkaç gün insanı ezer bitirir sonra bir yegâne hayât bir yegâne istirâhât gelirmiş. İnsân başka bir dünyaya gelmiş gibi olurmuş. Eğer böyle ise kadınların açlığından hiç korkmamak lazım gelir. Onlar istedikleri kadar tatil-i iştigâl yapsınlar. Bilakis şu suretle hayâtlarına hayât katılmış oluyor demektir. Hatrıma başka bir tedbir de geldi mahabisten zevceleri çıktıktan sonra erkekle yemek yememeğe karar verirseler bu suretle onları tehdîd etseler hayli müesser olurlar zannındayım. Fakat erkek oburdur kızarmış bir but karşısında dayanamaz ki*"(K.D. 1913: 25).

Kadınların yeteneksizliği de İslamcı dergilerde söz konusu edilmiş, Abdülreşid İbrahim, Batı'yı örnekleyerek İslam kadınını pasifleştirmeye çalışmıştır. Kadının güçsüzlüğünün onu hiçbir zaman iktidara taşıyamayacağını belirten yazar, Avrupalıların kadınlarına siyasal haklar vermemesinin, kadınlarının akıllarının ne kadar kıt olduğunu bilmelerinden kaynaklandığını iddia etmiştir (Abdülreşid İbrahim 1329: 279). Elbette ki İslamcı çevrelerin hepsinin kadın meselesine aynı şekilde yaklaştığını söyleyemeyiz. Batı karşısındaki yenilmişliği kadınların çalışma hayatına dâhil olmamasında gören Fevziye Abdülreşit, çarşaf, peçe, tesettür ya da kadının aile içi görevleri gibi konulardan ziyade geleneklerin ve eğitimin şekillendirdiği yapının kırılmasının önemine dikkat çeker. İslamiyet'in gerilemesini İslam'ın kurallarından uzaklaşıldığına bağlayan Tahsin Nahid'e göre, bilimsel gelişmelerle değişen dünyada hayat kapısının, hak kapısının, İçtihâd kapısının yeniden açılması şarttır. İslamiyet'in kadına kötü bakmadığına değinen yazar, ataerkil sınırları belirleyenin gelenekler olduğunu savunmuştur. İslamiyet ile karşılaştırıldığında kadını daha tehlikeli gören Hıristiyanlık, onun gelişimi için sınırlayıcı pek çok unsuru içinde barındırmasına rağmen kadın hakları açısından daha gelişkin bir ortamın oluşmasına engel olamamıştır. Hıristiyanlığa göre daha ılımlı kategorilere sahip İslamiyet ise aksine kadınlığın yükselmesinde engelleyicidir. Bu iki din arasındaki farkı açık hale getirense geleneklerdir (Fevziye Abdülreşid 1333: 15-16).

II. Meşrutiyet Dönemi Kadın ve Düşünce Dergilerinde Milliyetçilik ve Kadın

Balkan Savaşları sonrasında II. Meşrutiyet Dönemi kadın ve düşünce dergilerinde milliyetçilik daha güçlü yer edinmeye başlamıştır. Osmanlı kadınlığının İstanbul merkezli görünümü özellikle dikkat çekicidir. Kadının İstanbul'daki konumu başkent olmanın verdiği olanaklar nedeniyle oldukça normaldir; ancak ülkenin doğusunda var olan cahillik de unutulmamalıdır. İşte gerçek anlamda bir milli kadınlık duygusu yaratabilmek için diğer şehirlerdeki kadınlar da göz önünde bulundurulmalıdır (H.C. 3 Mayıs 1330:2). Bu çerçevede Hayriyye Melek Hunç'un *"İslam Kadınları"* başlığı ile *Türk Yurdu'*nda yayımladığı makalesi özel bir yere sahiptir. İstanbul, Anadolu ve Suriye kadınlarını karşılaştıran yazar, farklı etnisite ve gelenekleri bütünleştiren İstanbul kadınının, Türk ve Müslüman kadın tipinin temsilcisi olmadığını iddia etmektedir. İstanbul'da semtler arasında hatta aileler arasında bile kadının konumunda gözlemlenen derin farklılıklar eğitim ve maddiyat düzleminde üçe ayrılabilecek bir kadın profili yaratmıştır. Bunlardan ilki toplumsal fırsatlar sayesinde düzgün bir eğitim alan, geleneksel değerlere eleştirel yaklaşan; ama tam olarak kavrayamadığı eleştirellik nedeniyle dış görünüşe önem verip, ülkedeki olayların pek de farkında olmayan bir tiptir (Hayriyye Melek Hunç 1334: 257). Devletin eğitim olanaklarından yararlanan taşralı değerlere sahip muhafazakâr kadın ise isyan duygusu ile hareket etmekten ziyade hayata atılmanın buhranıyla uğraşan, gelenek ve modernleşme arasında kalmış bir tiptir. Ancak bu ikinci kısma mensup kadın iş hayatında erkekle beraber çalıştığından kadınlığın ve ülkenin geleceği hakkındaki olumlu unsurlara da sahiptir (Hayriyye Melek Hunç 1334: 258-259). İstanbul kadınlarının büyük çoğunluğunu oluşturanlar ise cahillerdir. Hayatın zorlukları ve bağnazlıkla boğuşan bu kadınlar, hem kocaları hem de çocukları ile ilgilenemedikleri gibi üstelerindeki yükü artırdığını düşündükleri yeniliklere de düşmandırlar (Hayriyye Melek Hunç 1334: 258-259).

Kadınları sadece İstanbul merkezli değerlendirmeyen Hayriyye Melek Hunç, Anadolu ile Suriye kadınları arasında da bir karşılaştırma yapmıştır. En başta ne Anadolu'da ne de Suriye'de İstanbul'da bulunan ilk iki kadın tipi mevcuttur. Suriye kadını dine bağlı olmakla beraber değişime ve dönüşüme açıktır. Anadolu kadını ise muhafazakârdır. Suriye kadını bilgiye açıkken Anadolu kadınının bilgisi dinselliğin dışına çıkmamaktadır. Ailevi bağlılık noktasında ise Anadolu kadınının evine, eşine ve çocuklarına karşı daha ilgili olduğu söylenebilir. Öyle ki Anadolu kadını genellikle evlilikten önce sever, sevgisine ulaşmak için gerekirse evinden bile kaçarken, Suriye kadını sevgiden ziyade maddi çıkarları merkeze alır. Her iki kadın tipi hayat enerjisi bağlamında da farklılaşmaktadır. Suriye kadınının neşesini Anadolu kadınında bulabilmek mümkün değildir ki Anadolu kadınının giyimindeki sadelik ve basitlik de bunu ispatlamaktadır (Hayriyye Melek Hunç 1334: 258-259).

Kadınlık kavramı üstüne yapılan tartışmanın niteliğini farklılaştıran ise Türkçülüktür. Balkan Savaşlarında alınan yenilgiyi korkaklıkla değerlendiren Mustafa Şevket, memleket savunusunda başarılı olunamamasının nedenini vatan bilincine varmış askerleri yetiştirecek annelerin olmamasında görmüştür (Mustafa Şevket 1330: 8). Aliye Cevad'ın kadınlara biçtiği rol ise daha serttir. Bulgarlar karşısında alınan yenilginin çocuklara unutturulmaması gerektiğini belirten yazar, annelerin intikam hissi ile çocuklarını büyütmelerinin önemine işaret eder (Aliye Cevad 1329: 3).

Halide Edib ise ahlaksızlığın her millette var olduğunu hatırlatarak Türk kadını hakkın-

daki ahlaksal söylemin yanlışlığına karşı çıkmakta, birkaç kadının tavrının Türk kadınının olumsuzlanmasında kullanılmaması gerektiğini belirtmektedir. Çalışan Türk kadını ise Halide Edib tarafından şu şekilde anlatılmaktadır: *"Hâlbuki çocuklarını beslemek için her türlü sıkıntı ve sefâlet içinde nâmûslu bir mesâî ile çalışan sokakları süpürmeğe, bile tenezzül iden Türk idâresinin gerisinde bir omzunda çocuğu öteki omuzunda askeri günlerce yürüyen Türkün hayâtının tarlada evde ticarette idâme için sessiz çalışan azim Türk kadını kitlesi karşısında küçük bir azınlığın düşük kadın kitlesi ne mânâ ifâde eder"* (Halide Edip 1919: 226). Milli ve siyasi fikirlerimiz, çağdaş bir zihniyet, gelenek, ahlak, din ve bunların hepsini yoğuran tarih, Türk kadınının konumunu belirlerken yararlanacağımız kaynaklardır Çağdaş dünyanın işe yarar öğelerini almamak ya da sadece milli duyguları öne almak doğru değildir (Z.N. 8 Teşrîn-i Sânî 1333: 262-264). Burada amaç Avrupa'ya benzemekten ziyade eski gelenek ve görenekleri ihya edip, milletin şanını yükseltmek ve Batı'nın ekonomik hor görüsünden kurtulmaktır (H.C. 17 Mayıs 1330: 2-3). Feriha Kamuran ise milliyetçi tavra mesafeli yaklaşmaktadır. Geleceğin nasıl olacağının belirlenebilmesi için geçmişin önemsenmesinin gerektiğini belirten yazar, Türklük karşısında kadınlık cereyanını değerlendirirken önce Osmanlı, sonra Müslüman, en sonra ise Türklük kimliklerinden oluşan bir sıralama yapmıştır (Feriha Kamuran 5 Haziran 1330:1-2).

Türkçülük düzleminde kadın hareketi ile Orta Asya arasında da bağlantı kurulmuştur. Kadın aracılığı ile Turan, modern dünyaya yaklaştırılmaya çalışılmış, hem İslamiyet öncesinde hem de İslamiyet'in kabulünün ilk yıllarında kadının siyasal ve toplumsal hayata daha çok katkıda bulunduğu savunulmuştur (Z.N. 22 Teşrîn-i Sânî 1333: 271-275). Köprülüzade Mehmed Fuad'a göre, Türk kadınları eski Türklerdeki kadının İslami kadına benzemediğinin bilincindedir. Toplumda önemli bir mevki işgal eden eski Türk kadınları bir süs ya da eşya olmayı kabul etmemişlerdir. Zaten Kutadgu Bilig'de anlatılanlarda bunu kanıtlamaktadır (Köprülüzade Mehmet Fuat 1330: 4-6). Tabii yalnızca Orta Asya'nın örneklendiği düşünülmemelidir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yılları İslam öncesi Türk değerleri sayesinde kadının konumunun siyasi ve toplumsal yaşamda belirginleştiği dönemdir. Ancak Orhan Bey'den sonra erkekle yan yana durmaktan mahrum edilen kadın ev içine hapsedilmiştir (Emine Semiyye 1335: 6). Rusya'da bulunan Şimal Türkleri de konu edilmiş, Ekim Devrimi sonrasında *Şimal Türk-İslam* hanımlarının Kazan'da, genel bir kongre topladıkları belirtilmiştir. Kongrede kadınlar için eşit hukuk talebi, on altı yaşından küçük kızların evlendirilmemesi, her yerde kız mektepleri açılması, küçük çocukları büyütme hakkının kadınlara verilmesi ve sağlık ile ilgili kurumların vücuda getirilmesi gibi kararlar alınmıştır (Z.N. Kânûn-ı Evvel 1333: 290).

II. Meşrutiyet Dönemi Kadın ve Düşünce Dergilerinde Feminizm ve Kadınlık

II. Meşrutiyet Dönemi dergileri, Kadın Hareketi'nin gelişiminde feminizmi tıpkı sosyalizm ve anarşizmde olduğu gibi uç noktaya yerleştirmiştir. Yine de feminizm kavramını içeren başlıklı yazılar çıkmamış değildir. Yazılarda belli bir feminist kuramın var olduğunu ya da Batı'dakine benzer kışkırtıcı bir çabanın kadınları harekete geçirdiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Anladığımız üzere Feminizm, Osmanlı yazarları için kuru bir eşitlik isteğinin ötesine geçememektedir. Aslında, *Sebilürreşad'da* feminizm başlığı altında çıkan ma-

kaleler anlatmak istediğimizi netleştirmektedir. Dergide çıkan feminizm başlıklı makaleler, ötekileştirerek feminizmi kötü bir şeymiş gibi göstermiştir. Feminizm ve haklar arasındaki ilişkiyi gözden kaçıran bir bakış açısıyla, kadınlığı olumlu anlamda savunan herkese feminist denmiştir. Ancak kadın haklarının ve kadınlığın gelişmesini isteyenlerin de feminizm noktasında zihinlerinin karışık olduğunu söyleyebiliriz. Onlar için, feminizm değişen dünya koşullarında aşırılılıkla somutlaştırılan, onun gibi olunmak istenen ama onun gibi olunamayacağının bilincinde olan demektir. Bu noktada ataerkil örüntülerin etkisiyle feminizm, kadınlık hakları istemi sürecinde biz Batı gibi olmak istemiyoruz, aşırıya kaçmak istemiyoruz, daha sakin bir yol tutmak istiyoruz diyebilmenin yollarından birisi olmuştur.

Feminizmi kadın ile erkeğin hukuki eşitliği olarak tanımlayan Osmanlı aydınları, Amerika ve Avrupa'daki feminist talepleri gündeme taşımışlardır (Ebuzziya Tevfik 1330: 226). Batı'daki çoğu aydının feminizmin etkisi altında yazılar kaleme aldığını belirten M. Zekeriya, kadınların erkeklerin hakaretlerinden kurtulabilmek için Feminizmi yarattıklarını aktarmaktadır (M. Zekeriya Eylül 1911: 22). Necmeddin Sadık ise konu hakkında şunları söylemektedir: *"Feminizm Avrupa'daki manâsıyla kadınların siyasi ve medeni hukukun hepsine hâiz olması demektir. Bu cereyân çıkalı seneler oluyor, bugün Avrupa'da Amerika'da memur kadınlar olduğu gibi kadınlardan her ihtisâsta doktorlar, avukatlar, mühendisler ticaretin her şubesine girmiş olarak vardır. İbtidâî mektebinden en yüksek mesleklere kadar hepsi kadınlara açılmıştır.*" (Necmeddin Sadık 1334: 3). Pakize Sadri Avrupa'da gelişen feminizmi yıkıcı ve yapıcı olmak üzere ikiye ayırmıştır (Pakize Sadri 1329: 3-4). Kadınların feminist konumundan hoşnut olmayanlar, kadının erkeğin yapabileceklerini başaramayacağını iddia ederken feminist tavrı kadınların gelişimi için değerlendirenler, erkeğin hakkına kadının da sahip olmasını istemektedirler (Necmeddin Sadık 1334: 2). Ülkede feminist bilincin gelişememesini toplumsal ve ekonomik dönüşümün gerçekleşmemiş olmasına bağlayan Sabiha Zekeriya'ya göre, belli bir fikir etrafında toplanabilen kadınlar ancak feminist bir cereyan yaratabilirler. *"Bugün ki bu tevakkuf maalesef mahza mefkûresizlikten müşterek heyecânlara düşüncelere malîk olmamamızdan ileri gelir. Bu cereyân uyandıktan sonra bizde ne şekilde tecelli edebilir. Bu ilmin hal ideceği bir meseleden ziyâde zamanın ve ihtiyâcın hal edeceği bir meseledir"* (Sabiha Zekeriya Mart 1919: 63). Mehmet Fahreddin'in feminizme bakışı ise muhafazakâr çevrelerin fikirlerini netleştirmektedir. Misyonerlik ile feminizm arasında bağlantı kuran yazar şunları söylemektedir: "*İşte bugün ki feministler garb misyonerlerinin bir asırlık mahsûl-i mesâîsi. Şimdi mekteplerinde teslîs dersleri ibâdetleri bütün bütün aleni hatta otuz üç sene evvel böyle değildi. Cesaretlerini bu kadar ileriye götürüyorlar ihtiyâtkârlığı henüz elden bırakmıyorlar. Mekteplerinde bilalüzum mabet-i teslîs bulundurmak ve nihâyet İslâm yavrucaklarını cebren sokup ayin-i ruhâniye iştirâk ettirmek bütün bunlar imanımız üzerine bir yara açmaktan ruhumuzu zehirlemekten başka ne içindir ki"* (Mehmed Fahreddin Mayıs 1328: 236).

Kadınların erkeklerin işlerini yapmalarının duygularına zarar verdiğini iddia eden M. Zekeriya, feminizmi tehdit olarak algılamaktadır. Bu çerçevede, genç kızlara verilmesi gereken eğitim, feminizm çerçeveli olmaktan ziyade kadınlık hissini ve meziyetlerini tanıtmayı hedeflemelidir. İşlevi tartışmalı olan feminizme takılı kalmak, onun söylemine uygun bir

kadınlık geliştirmek aslında zararlı eğilimlerin ülkeye girmesine yol açıp, aydınların ve kızların kafasını karıştırmaktadır (M. Zekeriya Eylül 1911: 23). Bu noktada Avrupalı kadınlar Ebuzziya Tevfik'e göre, İslam kadınlarının haklarına sahip olmayı istemekten başka bir şey yapmamaktadırlar (Ebuzziya Tevfik 1330: 227-232). Aslında şeriat, kadın ile erkek arasında bir eşitlik yaratmıştır; ancak kadınlar haklarını savunamadıklarından erkeklerin baskısına maruz kalmışlardır (Fatma Fuat 16 Kanun-ı Sani 1335: 19). Bu eksende Mehmed Ferid Vecdi'ye göre İslamiyet kadına pek çok hak vermişken feminizm gibi kavramları gündeme getirip, şeriatın hükümlerini işlevsizleştirmek yanlıştır (Mehmed Ferid Vecdi 1329: 104). Baha Tevfik'in ise ahlak-feminizm ilişkisini Mehmed Ferid Vecdi gibi değerlendirdiğini söyleyemeyiz. İkiyüzlü ahlaka dikkat çeken yazar için feminizm, kadının serbestçe çalışması ya da erkeğe her açıdan eşit olması ikiyüzlü ahlakın sonlandırılması anlamına da gelmektedir (Baha Tevfik 1326: 22). Kadının mevcut konumundan hareketle şerri hukukun kadınlara haklarını verdiğini gülünç bir tavır olarak değerlendiren Cevad Sami ise şunları söylemektedir: *"Ali kudretülimkân mahiyetin müsâîd olduğu mertebe-i teâlî-i nisvâna çalışmak kadınlarımızın terakkiyatına gayret etmek hem vatana ve hem de ahkâm-ı diniyeye hıdmetten başka bir şey olmaz iken ne kadar şâyân-ı teessüftür ki bu yolda sarf-ı mesâî edenleri teşvîk ve tahsîn şöyle dursun dinsizlik ve cemiyetsizlik ile ithâma kadar vardırıyorlar"* (Cevad Sami 1330: 295).Kadının siyasi yaşama dâhil olmasının gerekliliği ise savaşlar arttıkça gündeme taşınmıştır. Feriha Kamuran konuyu gündeme getirerek şunları söylemiştir: *"Yirminci asra gelinceye kadar bizde kadın hissiyatı hiçbir vakit kendi mevcûdiyeti, benliğini tanıtamamış idi. Hâlbuki sair milel muhtelifelerde kadınlar mevki-i sahip bulunuyorlardı. Her şeyde olduğu gibi bunda da kadın hayâtının tanınmasında geç davranımlı, muvaffakiyet için ibraz-ı ihmal edilmiştir. Avrupa'da parlamentolara kadar nüfuz edenbu cereyanın bizler hala başlangıcını bile icra edemedik. Filhakika kadın hayatı için bir çok bağıranlar, çağıranlar oldu ise de bunlar hep birer kuru gürültüden başka bir şey değildi.* (Feriha Kamuran 26 Haziran 1330:3).

İngiltere'de gelişen Süfrajet Hareketi(Oy Hakkı Savunucuları) Osmanlı Devleti'nde de izlenmiş, seçme-seçilme hakkını almak isteyen İngiliz süfrajetlerinin protesto ve propagandaları takip edilmiştir (Meliha Zekeriya 1329: 3). İşte Birinci Dünya Savaşı'nda Türk kadınının çalışma yaşamına yaptığı katkılar Süfrajetlerin de etkisiyle mecliste kadın temsili tartışmasına neden olmuştur (İnci 1919: 8). Sabiha Zekeriya, erkeklerden kadınların seçme-seçilme hakkı isteklerine saygı göstermelerini isteyerek kadınların ülkenin geleceğini ilgilendiren konulardan uzak tutulmasının yararsızlığına değinmiştir. *"Hakkını, vazîfesini bilen bir memleketin hayât ve mukaderâtında erkekler kadar hak ve mevki sâhibi olan bu kadınlık ekseriyyetinin hayâtta kendisine müdâfaa iden vekillere ihtiyâcı vardır erkekler dâimâ kanûnları yapıcı vaziyette bulundukça kadınlara karşı vakit ve tagallübe müstenid kanûnlar yapıyorlar. Hâlbuki Türk Kadını artık erkeklerin bu mustebitane kanûnlarına esir olmak mecburiyetinden de kurtulacak kadar yükselmiştir"* (Sabiha Zekeriya Teşrîn-i Evvel 1919: 219). Ona göre yükselen kadınların bir kısmını söz söyleyebilmek ve kadın hukukunu savunabilmek için mecliste milletvekili olarak görmek yeni hayatın yeni kadının atacağı ilk adımlardan birisi olacaktır (Sabiha Zekeriya Teşrîn-i Evvel 1919: 218-219).

Sonuç

Makalemizde kadın ve kadınlık tartışmasını konu edinen yazıları ele alarak dönemin genel düşünsel çerçevesini ortaya çıkartmaya çalıştık. II. Meşrutiyet döneminde hayata daha faal bir şekilde katılan Osmanlı kadını, etrafındaki her türlü değişim ve dönüşümü takip ederek kendi hakkını kendi çabaları ile sürdürmenin yollarını aramaya çalışmıştır. İttihat ve Terakki Fırkası'nın on yıllık iktidarı sırasında izlediği iç ve dış politika, dönüşümü diğer tartışmalarda olduğu gibi kadın ve kadınlık tartışmasında da belirleyici hale getirmiştir. Böylece kadınların hak talebi sosyal, ekonomik ve kültürel adımlarla farklılaşarak modernleşme, muhafazakârlık ve milliyetçilik çerçevesinde dönemin düşünce ve kadın dergilerinde yer edinmiştir.

II. Meşrutiyet dönemi kadını, kendinden önceki kadın profilinden daha mücadeleci, daha eğitimli ve daha dışa dönüktür. Kadınların yazıları ve fikirleri dönemin değişen koşullarının içselleştirilmesinin güzel örneklerine sahiptir. Basın araçları ise gidişatını belirlediği hak talebini düşünsel temelde kategorileştirip gündeme taşınmasını kolaylaştırmaktadır. Elbette ki bunun sadece kadınların ellerinden çıkan yazılarla sınırlı olduğunu söyleyemeyiz. Batıcı, İslamcı ve Türkçü pek çok erkek, dönemin önemli düşünce dergilerinde ele aldıkları yazılarla kadın hareketine ataerkil kalıplara uygun bir biçim vermekten uzak duramamışladır. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, bu erkeklerin olumlu ya da olumsuz anlamda ilk defa kadın hareketini bu kadar net ve çeşitli savunuyor ya da eleştiriyor olmalarıdır. Kadınlık bir hak talebi içindeyken erkeklerin kadın hareketini tartışmaları o zamana kadar kadını ev içine hapsolmuş bir meta olarak gören zihniyetin, bir nebze de olsa hürriyet, ilerleme, birlik kavramları düzleminde kırıldığına işaret etmektedir.

Kadın ve düşünce dergilerinden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki dergilerde yazıları bulunan kadınlar, eğitimli olmanın yarattığı fırsatlar sayesinde sorun tespiti yapabilecek bilince ulaşmışlardır. En başta bir ataerkillik gerçeğinin bulunduğunun farkında olan kadınlar, eleştirilerini buraya yöneltmekten kaçınmayarak erkek etkisinin yararlarını ve zararlarını irdelemişlerdir. Bir taraftan kadınlığın sabırsızlığı, tarihsel konumu, erkeğe bağımlılığı ele alınırken diğer taraftan da ahlak ve felsefe ilişkisi değerlendirilmiş, zengin bir bilgi birikimi yaratılmıştır. İlerlemeyi amaç edinen bir iktidarda elbette ki böyle olması gerekirdi. Şu belirtilmelidir ki Batı karşısında alınan yenilginin zihinlerde yarattığı yüzlerce yıllık karmaşa, kadın hareketine de yansımış, var olmak isteği gerilemenin nedenlerini ya da engellenmesini kadınlara bağlayan görüşlerin gün ışığına çıkmasına sebep olmuştur. *İkiyüzlü Ahlak* yazısıyla erkek olarak erkekleri kadınlardan daha sert eleştiren Baha Tevfik şüphesiz ki ilerleme isteğinin ulaştığı üst noktalardan birisidir.

İslamcı çevrelerin kadının ilerleme sürecine dâhil olmasına yönelik izledikleri savunmacı politika ise fikirleri çeşitlendirerek zengin bir içerik yaratmaktadır. İslamcıların kadın konusuna yaklaşımlarını bir taraftan ataerkil kalıplar diğer taraftan ise Batı karşıtlığı belirlemiştir. Kadın hareketindeki esas değişimin 1913 sonrasında hızlanan Türkçülükten kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Dönemin cazip yönetimleri ulus-devletler etrafında kurgulanırken yenilgiler ve zaferler militarizmle bütünleşip eş, anne ve vatan vurgusu yapan bir kadın profili şekillendirmiştir. Elbette ki bunlar önceki yıllarda da kadına biçilen görevlerdir. Ancak burada dikkat çekici bir fark vardır. Artık yaygınlaşan eğitim ve savaş psikolojisi

nedeniyle zihinleri belli bir çerçeveye oturmuş şehirli kadın kitlesine seslenilebilinmektedir. En az erkekler kadar eğitimli olan Şukufe Nihal, Halide Edib, Nezihe Muhiddin ve Sabiha Zekeriya gibi kadınlar, özellikle savaş sonrasında siyasal hak talebini savunabilecek kadar ileri gidebilmişlerdir. İşte tam bu eksende siyasal hak talebi karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Osmanlı Devleti'nde on dokuzuncu yüzyılda hız kazanan modernleşme daha çok bir önceki yüzyılın Batı menşeili fikirsel değerlerini merkezileştirmiş, aydınlanmacı düşünürlerin fikirleri hep geriden takip edilmiştir. Kadın hareketinin siyasal hak talebinde ise aynı durum söz konusu değildir. Yirminci yüzyılın başlarından itibaren hız kazanan feminist kadın bilinci basın sayesinde kısa bir süre sonra İstanbul sokaklarında yankılanmış, Batı kökenli düşünsel bir talep aynı anda Osmanlılarda da dile getirilmiştir.

Kadın ve kadınlık dendiğinde Osmanlı kadın ve erkek aydınlarının zihninde Batı'dakinden farklı bir feminizm tahayyülü olduğu unutulmamalıdır. Her ne kadar Kadınlar Dünyası dergisiyle bir feminist bilinç gelişmeye ve etrafını şekillendirmeye başlamışsa da feminizm söz konusu olduğunda takınılan tavır ataerkil örüntülerin bağlayıcılığından kurtulamamaktadır. Düşünce dünyamızda aşırı fikirlere karşı gösterilen olumsuz tavır feminizm için de geçerli olmuş, dergilerde kaleme alınan yazılarda bilgilendirme ve ötekileştirme kaygısı ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede feminizm kadın hareketinin en uç noktasını tanımlayan bir kelime olup misyonerlikle eştir. Tabii bir bilgilendirme ve ötekileştirme kaygısı ön planda olsa da dönemin tarihsel gerçekliğini de gözden kaçırmayarak kadının sanayi koşullarındaki ezilmişliğine tepki göstererek biçimlenen feminizmin, sanayileşmenin gerçekleşmediği bir ülkede var olmaya çalıştığını da unutmamalıdır.

Kaynakça

Abdülreşid İbrahim. (1329/1914, 2 Kanun-ı Sani/15 Ocak). Kanun Tabiyet Tebdil Olunamaz. *Sebirülreşad*(279), s. 290-291.

Akşit, E. E. (2008, Eylül). Osmanlı Feminizmi, Uluslararası Feminizm ve Doğu Kadınları. *Doğudan*, s. 84-91.

Aliye Cevad. (1329/1913, 22 Mayıs/4 Haziran). Hiss-i İntikâm. *Kadınlar Dünyâsı*(49), 3.

Asaf Muammer. (1324/1908, Eylül). Muazzez Karielerimize. (1), 1-4.

Avcı, Y. (2007). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Döneminde"Otoriter Modernleşme" ve Kadının Özgürleşmesi Meselesi. *OTAM Dergisi*(21), 1-18.

Azize Haydar. (1330/1914, 17 Nisan/30 Nisan). Yalnız Kadınlar mı Islaha Muhtaç. *Kadınlık*(7), 4-5.

Baha Tevfik. (1326/1910, 23 Ağustos /5 Eylül). Biraz Feminizm: İki Yüzlü Ahlak. *Piano*(3), 21-22.

Berktay, F. (1998). Cumhuriyet'in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 1-11). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

Berktay, F. (2010). Doğu ile Batı'nın Birleştiği Yer:Kadın İmgesinin Kurgulanışı. *Tarihin Cinsiyeti* (s. 150-164). içinde İstanbul: İletişim Yayınları.

C.S. (1330/1915, 1 Kânûn-ı Sânî / 14 Ocak). Örf-Adât ve Kadınlarımız. *İçtihâd(125)*, 458-459.

Cevad Sami. (1330/1912, 27 Cemâziyelâhir/13 Haziran). Femizim Meselesi. *Mecmûa-i Ebuzziyya*(150), 294-296.

Coşkun, B. (2010). Türk Modernleşmesini Kadın Romanları Üzerinden Okumak. *Turkish Studies, 5*(4), s. 930-964.

Durakbaşa, A. (1988, Mart). Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu. *Tarih ve Toplum, IX*(51), s. 39-43.

Durakbaşa, A. (2000). *Halide Edib: Türk Modernleşmesi ve Feminizm.* İstanbul: İletişim Yay.

Ebulsüreyya Sami. (1330/1914, 20 Mart/2 Nisan). Kısm-i İçtimai:İnsanlarda Halet-i Ruhiyye. *Kadınlık*(3), 2-3.

Ebusüreyya Sami. (1330/1914, 13 Mart/26 Mart). Kadınlık İctimaı: Kadınlıkta Terakki Var mı Yok mu? *Kadınlık*(2), 2-3.

Ebuzziya Tevfik. (1330/1912, 27 Cemaziyulaher/13 Haziran). Nisâiyyûn. *Mecmua-i Ebuzziya*(148), 225-236.

Emine Semiyye. (1335/1919, Teşrin-i Sani/Kasım). Hayat-ı İctimaiyede Kadın Mevkii. *İnci*(10), 5-6.

Fahreddin. (1329/1914, 19 Şubat/4 Mart). Hukuk-ı Nisvan. *Şebtab*(4), 31-33.

Fatma Aliyye. (1917, 29 Teşrin-i Evvel/29 Kasım). Kadın Nedir. *Yeni Mecmua*(21), 415-417.

Fatma Fuad. (1335/1919, 4 Kanun-ı Sani/4 Ocak). Kadın ve Kadınlık-I. *Genç Kadın*(1), 4-5.

Fatma Fuad. (1335/1919, 16 Kanun-ı Sani/16 Ocak). Kadın ve Kadınlık-2. *Genç Kadın*(2), 18-20.

Fatma Neşide. (1330/1914, 3 Nisan/16 Nisan). Hep Erkeklerimiz Daima Anlar. *Hanımlar Âlemi*(2), 1-2.

Feriha Kamuran. (1330/1914, 26 Haziran/9 Temmuz). İtila-yı Tedrici. *Kadınlar Âlemi*(6), 3.

Feriha Kamuran. (1330/1914, 22 Mayıs/4 Haziran). Kadınlığa Doğru. *Kadınlar Âlemi*(1), 1-2.

Feriha Kamuran. (1330/1914, 5 Haziran/18 Haziran). Türklük Cereyanı Önünde Kadının Ehemmiyeti. *Kadınlar Âlemi*(3), 1-2.

Fevziye Abdülreşit. (1333/1917, 10 Mayıs). Kadın Meselesi. *İslam Mecmuası*(53), 12-16.

H.C. (1330/1914, 3 Mayıs/16 Mayıs). Kısm-ı İctimai: Bizde İttihat-ı Nisvan. *Kadınlık*(9), 2-3.

H.C. (1330/1914, 17 Mayıs/30 Mayıs). Kısm-ı İçtimai: İttihat-ı Nisvan Münasebetiyle. *Kadınlık (11)*, s. 2-3.

Hakkı Behiç. (1324/1908, 29 Teşrin-i Evvel/11 Kasım). Kısm-ı Siyasi: Mümtaziyet-i Nisvan ve Kadınalra Hürmet. *Demet*(7), 105-107.

Halide Edip. (1919, 13 Teşrin-i Sani/ 13 Kasım). Türk Kadınları Hakkında. *Büyük Mecmua* (15), 226.

Hatice Refik. (1334/1918, 24 Teşrîn-i Evvel/24 Ekim). İçtimâîyyat: Yeni Kadın. *Genç Kadın*(1), 9.

Hayriyye Melek Hunç. (1334/1918, 15 Ağustos). İslâm Kadını. *Türk Yurdu, 11*(161), 257-261.

Hüseyin Ragıb. (1918, 11 Nisan). Hayât Mücâdelesinde Kadın. *Yeni Mecmua*(39), 242-243.

İnci. (1919, Nîsân). Avrupa'da Kadınlar Hukuku. *İnci*(3), 8.

İsmail Hami. (1326/1910, 16 Ağustos/29 Ağustos). Kadınlara Ait Bir Mukayese. *Büyük Mecmua*(2), 12.

İsmail Hami. (1326/1910, 10 Ağustos/ 23 Ağustos). Kadınlara Ait İlk Sözler. *Piano*(1), 3-4.

K.D. (1913, 27 Temmuz). Hukuk-ı Nisvan. *Şelale*(25), 7-8.

Kadıoğlu, A. (1998). Cinselliğin İnkarı: Büyük Toplumsal Projelerin Nesnesi Olarak Türk Kadınları. *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (s. 91). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yay.

Kalem. (1324/1908, 4 Eylül/17 Eylül). Hanımlarımıza. *Kalem*(4), 3-5.

Kandiyoti, D. (1998). Modernin Cinsiyeti: Türk Modernleşmesi Araştırmalarında Eksik Boyutlar. *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik* (s. 99-117.). içinde İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Kandiyoti, D. (2007). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler.* İstanbul: Metis Yay.

Kandiyoti, D. (2007). Kadın, İslam ve Devlet. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler* (s. 92-118). içinde İstanbul: Metis Yay.

Köprülüzade Mehmet Fuat. (1330/1914, 19 Haziran/2 Temmuz). İlmi ve İçtimai: Eski Türklerde Kadın. *Siyanet*(15), 4-6.

Lâlî. (1326/1910, 1 Kânûn-ı Evvel/14 Aralık). Kadın. *İçtihâd*(26), 920.

M. Şükrü. (1329/1911, 21 Safer/ 21 Şubat). Kadınlarımız. *Beyânülhak*(98), 1832-1834.

M. Zekeriya. (1911, 15 Eylül). Feminizm Korkuları: Kızların Düşünceleri. *Yeni Felsefe Mecmuası*(3), 21-24.

M. Zekeriya. (1911, 20 Ağustos). Feminizm Korkuları: Kızların Düşünceleri. *Yeni Felsefe Mecmuası*(2), 22-24.

Macit Şevket. (1333/1917, 15 Temmuz). Ahlak ve Kadın. *Bilgi Yurdu Işığı*(4), 53-58.

Mahmud Sadık. (1330/1914, 26 Haziran/9 Temmuz). Zelzele-i Ruh: Terakk-i Nisvan-ı Salah-ı Ruh. *Kadınlar Âlemi*(6), 1-2.

Mardin, Ş. (2011). *Yeni Osmanlılar Düşüncesinin Doğuşu.* İstanbul: İletişim Yay.

Mehmed Fahreddin. (1328/1912, 14 Haziran/27 Haziran). Feministlerin Nazargâh-ı İnsaâfına. *Sebilürreşâd*(199-17), 316-318.

Mehmed Fahreddin. (1328/1912, 21 Haziran/4 Temmuz). Feminizm Meselesi Münasebetiyle. *Sebilürreşâd*(200-18), 337-339.

Mehmed Fahreddin. (1328/1912, 17 Mayıs/30 Mayıs). Feminizm Meselesi-I. *Sebilürreşâd*(190-13), 235-236.

Mehmed Ferid Vecdi. (1329/1913, 10 Teşrîn-i Evvel/23 Ekim). Kadınlara Hürriyet-i Mutlak Vermek İsteyenlerin Elinden Vay O Biçarelerin Başına. *Sebilürreşâd*(267), 103-104.

Mehpare Osman. (1329/1913, 22 Haziran/ 5 Temmuz). Hukuk-u Nisvân. *Kadınlar Dünyâsı*(80), 3.

Meliha Zekeriya. (1329/1913, 9 Nîsân/22 Nisan). Kadınlar Nasıl Çalışıyorlar. *Kadınlar Dünyâsı*(6), 2-3.

Muhib Kamuran. (1334/1918, 24 Teşrin-i Evvel/24 Ekim). Felsefe Musahabeleri: Kadın Felsefenin Mevzuu Olabilir mi? *Genç Kadın*(1), 7-9.

Mustafa Şevket. (1330/1914, 10 Mayıs/23 Mayıs). Felaketlerimizn Sebepleri. *Kadınlık*(10), 6-8.

Necmeddin Sadık. (1334/1918, 23 Mayıs). Bizde Feminizm. *Türk Kadını*(1), 2-4.

Nilüfer Çağatay, Y. N. (1990). Uluslaşma Süreci ve Feminizm üzerine Karşılaştırmalı Düşünceler. *Kadın Bakış Açısıyla 1980'ler Türkiye'sinde Kadın* (s. 301-311). içinde İstanbul: İletişim Yay.

Pakize Sadri. (1329/1913, 13 Haziran/26 Haziran). İki Feminizm. *Kadınlar Dünyâsı*(71), 3-4.

Raife Halil. (1330/1914, 3 Temmuz/16 Temmuz). Kadınlıkta İtila. *Kadınlığa Doğru*(7), 9.

Roded, R. M. (1999). Osmalı Tarihine Cinsiyet Açısından Bakılması. *Osmanlılar* (Cilt 5, s. 418-427). içinde Ankara: Teni Türkiye Yay.

Sabiha Zekeriya. (1919, 20 Teşrîn-i Evvel/20 Ekim). Kadınlar ve İntihâbât. *Büyük Mecmuâ*(14), 218-219.

Sabiha Zekeriya. (1919, 27 Mart). Kadınlara Dair: Türk Feminizmi. *Büyük Mecmua*(4), 63.

Selahiddin Asım. (1911, 1 Kânûn-ı Evvel/1 Aralık). Kadının Dimâği Tekâmülleri. *Yeni Felsefe Mecmuâsı*(8), 20-25.

Selek, P. (2009). Türkiye'de Özgürlüğü Ararken... *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar* (s. 118-129). içinde İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Şazimed. (1329/1913, 17 Nîsân/30 Nisan). Kadınlığımızın Mevki'i İçtimâîyyesi. *Kadınlar Dünyâsı*(7), 3.

Şukufe Nihal. (1330/1914, 8 Mart/21 Mart). Bugünün Genç Kadınına. *Kadınlık(1)*, 4-5.

Tekeli, Ş. (1977). Siyasal İktidar Karşısında Kadın. *Toplum ve Bilim*(3), 69-107.

Walters, M. (2005). *Feminizm*. Ankara: Dost Kitabevi Yay.

Z.N. (1333/1917, 8 Teşrîn-i Sânî/8 Kasım). Tarih: Türk Kadınlığı-I. *Türk Yurdu, 13*(6), 262-264.

Z.N. (1333/1917, 22 Teşrîn-i Sânî/22 Kasım). Tarih: Türk Kadınlığı-II. *Türk Yurdu, 13*(7), 271-275.

Z.N. (1333/1917, 6 Kânûn-ı Evvel/ 6 Aralık). Türk Âleminde Kadınlar Hukuku. *Türk Yurdu, 13*(8), 290-292.

Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap:Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği.* İstanbul: Metis Yay.

ÖZET

Kadın ve Kadınlığa Dair
II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinden Yansımalar (1908-1918)

Kadın tarihi üstüne yapılan çalışmaların niteliği ve niceliği pek çok bilimsel çalışmanın yayımlanmasıyla günden güne artmaktadır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta yayım dünyasında yaşanan bu zenginleşmenin geçmişidir. On dokuzuncu yüzyılın ortalarında başlayan kadın eksenli dergiler çıkartma veya dönemin dergilerinde kadın eksenli konuları irdeleme çabası İttihat ve Terakki dönemine gelindiğinde Meşrutiyet'in yeniden ilanının getirdiği ortama uygun zengin bir birikimle somutlaşacaktır. Düşünsel birikimin hareketliliğini ve yayılımını sağlayan dergiler, geçmişin anlamlandırılmasında araştırmacılar için vazgeçilemez kaynaklar olduklarından kadın tarihinin açığa çıkartılmasında da oldukça önemlidirler. Meşrutiyet'in 1908'de ilanı sonrasında atılan adımlar erkekler kadar kadınları da etkilemiş, eğitim, hukuk ve siyaset alanlarında atılan çoğu adım kadınları toplumsal yaşama dâhil ederek etraflarını algılamalarında belirleyici olmuştur. Algılamanın boyutlarını belirleyenin dergiler olduğunu söylemek şüphesiz ki yanlış olmayacaktır. Sanayi Devrimi sonrasında bilginin üretiminin ve yayılımının hızlanmasıyla Osmanlı Devleti'nde *Kadınlar Dünyası, Mahasin, Demet, Hanım, Genç Kadın, İçtihat, Sebilürreşâd, Felsefe Mecmuası, Türk Yurdu, Hanımlar Âlemi, Kadınlık, Büyük Mecmua* gibi pek çok dergi yayımlanmıştır. Bu dergilerde kadının geçmiş ve iktidarla ilişkisi, ataerkilliğin çizdiği sınır, erkeğin modern-geleneksel bakış açılarında kadına nasıl yaklaştığı, siyasal katılımın varoluş sürecindeki önemi, felsefenin, ahlakın ve feminizmin kadın üstüne fikirleri faklı bakış açılarından hareketle kadınlık bağlamında ele alınmıştır. Dergiler sayesinde kadınların düşündükleri ve istedikleri, hem kadınları hem de erkekleri tartışma konusu haline getirerek Osmanlı arşivlerinde kadını somutlaştırmıştır. Artık *Sabiha Zekeriya, Şukufe Nihal, Halide Edib, Feriha Kamuran, Fatma Aliyye, Hatice Refik, Fezviye Abdülreşit, Emine Semiyye* gibi eğitimli kadın simaları dönemin eğitimli erkek simalarının yanında ya da karşısında özgün fikirleriyle kadınların hak taleplerini gündeme taşımaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hareketi, Kadınlık, Dergiler, Feminizm, II. Meşrutiyet Dönemi

Abstract

Reflections of Women and Femininity in the Journals of Second Constitutional Monarchy Period (1908-1918)

The quantity and quality of researches made regarding the history of women increase day by day thanks to publication of many scientific studies. The point that needs attention is the history of this richness in the world of publication. The effort to publish women-based journals and dealing with women-based issued in the journals of the time dates back to

middle of the nineteenth century materialised with a rich experience thanks to the declaration of second Constitutional Monarchy under the rule of Ittihat ve Terakki (Union and Progress) Party. Making distribution and activity of the intellectual experience possible, journals are very important in revealing the history of women because they are indispensible resources for giving the meaning of past. The steps that were taken after the Constitutional Monarchy, which was declared in 1908, affected women as much as men. The steps taken, most of which were in the field of education, law and policy fields of activity included women into the social life and were determinant in their understanding their environments. It is clearly wrong to say that journals determined their perception level. As production and distribution of information speeded after the Industrial Revolution, many journals such as *Kadınlar Dünyası, Mahasin, Demet, Hanım, Genç Kadın, İçtihat, Sebilürreşad, Felsefe Mecmuası, Türk Yurdu, Hanımlar Alemi, Kadınlık, Büyük Mecmua* were published in Ottoman Empire. In these journals; women's history and their relations with the ruling power, importance of political participation in the existence procedure, view of philosophy, moral and feminism regarding women were analysed in context of femininity. Thanks to the journals, the thoughts and desires of women materialised in the archive of Ottoman by handling both women and men. Together or against the male intellectuals of the time, such intellectual women as *Sabiha Zekeriya, Şukufe Nihal, Halide Edib, Feriha Kamuran, Fatma Aliyye, Hatice Refik, Fezviye Abdülreşit, Emine Semiyye* put the rights and demands of women with their particular thoughts.

Keywords: Women's Movement, Femininity, Journals, Second Constitutional Monarchy Period